

Renata Brzezińska

Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku

AKTYWNOŚĆ SENIORÓW W ASPEKcie ORGANIZACJI I DZIAŁALNOŚCI UNIwersYTETÓW TRZECIEGO WIEKU W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM

ACTIVENESS OF SENIORS IN THE ASPECT OF ORGANIZATION AND ACTIVITY OF UNIVERSITIES OF THE THIRD AGE IN CUIAVIAN-POMERANIAN VOIVODESHIP

Streszczenie: Artykuł jest formą komunikatu z badań prowadzonych w 2016 roku nad działalnością uniwersytetów trzeciego wieku działających w województwie kujawsko-pomorskim. Udział w zajęciach UTW stanowi sposób na radzenie sobie z trudnym procesem adaptacji do emerytury i starości. Badania przeprowadzono na 29 UTW, przedstawiając nie tylko organizację poszczególnych instytucji, ale głównie skupiono się na aktywności intelektualnej, społecznej i rekreacyjnej ich słuchaczy. Głównym celem było sprawdzenie, czy i w jakim stopniu UTW spełniają swoje zadania w zakresie realizacji oczekiwań i potrzeb swoich słuchaczy.

Abstract: The paper is a form of statement in accordance with research conducted in 2016, in the field of activity of universities of the third age which are run in Cuiavian-Pomeranian Voivodeship. Every participation in UTW classes helps one cope with a difficult process of adaptation for retirement period and senility. The research was conducted among 29 universities, through a presentation of their organization, but we also focused on intellectual, social and recreational activities of the students. The primary objective, though, was to examine if, and in what extent do the UTW outposts fulfill their purposes in matters of completing the requirements and needs of their students.

Słowa kluczowe: seniorzy, uniwersytet trzeciego wieku, starość i starzenie się

Key words: seniors, the university of the third age, senility and ageing

1. Wprowadzenie

Prognozy demograficzne uświadamiają coraz większy udział ludzi starszych w strukturze społecznej. Obecna rzeczywistość, ze swoim szybkim postępowaniem cywilizacyjnym, wymusza niejako przyjęcie innej postawy wobec starości. Stała się ona bowiem okresem, który wskutek znacznego wydłużenia życia ludzkiego może stanowić kolejny, długi etap.

Przystosowanie się do nowego etapu życia, jakim jest starość, stanowi często rewolucyjną wręcz zmianę w życiu seniorów. Dlatego warto się do niej przygotować wcześniej, co akcentowane jest w wielu teoriach naukowych, m.in. w teorii wychowania do starości Aleksandra Kamińskiego¹. W literaturze gerontologicznej funkcjonuje termin pomyślnego starzenia się (z ang. *successful aging*), wywodzący się z psychologii pozytywnej, którego wynikiem jest subiektywny dobrostan i satysfakcja z życia. Pojęcie to, spopularyzowane przez J. Rowe'a i R. Kahna, odnosiło się do seniorów, którzy żyją dłużej, niż wynosi przeciętna, i odczuwają wysoką jakość życia w ciągu starzenia się. Istnienie tego zjawiska spowodowane jest trzema głównymi komponentami: dobrym zdrowiem, wysokim poziomem funkcjonowania poznawczego i fizycznego oraz aktywnością życiową². Choć Autorzy uznali fakt, że *wiek kalendarzowy związany jest z deficytami, które są nieuniknionym towarzyszem starości*, to jednak w koncepcji pomyślnego starzenia się minimalizowane są straty, a uwypuklane możliwości rozwojowe³.

Wielu ludzi starszych stara się myśleć o kolejnej fazie życiowej wypełnionej aktywnością, korzystając z udziału w organizacjach przeznaczonych dla wieku senioralnego. Takimi instytucjami są uniwersytety trzeciego wieku, które wskazują wzory aktywności dla osób starszych poprzez edukację permanentną, wypełniając tym samym lukę edukacyjną w ich kształceniu ustawicznym. Stwarzając sprzyjające okoliczności dla stymulowania rozwoju seniorów w wielu obszarach, tym samym przeciwdziałają zjawisku marginalizacji ludzi starszych i przyczyniają się do poprawy jakości ich życia.

Oprócz działalności edukacyjnej UTW zajmują się profilaktyką gerontologiczną, formami kulturalno-rekreacyjnymi, pełnią funkcje społeczne, afiliacyjno-integracyjne, ekspresyjne, wreszcie doświadczałne i badawcze⁴. Dlatego ich liczba w Polsce stale wzrasta, gromadząc coraz więcej słuchaczy, podejmujących edukację w tej formie, aby poradzić sobie z deficytem starości. W roku 2015 w Polsce istniało 520 takich placówek, a liczbę słuchaczy szacowano na 120–130 tysięcy⁵. W województwie kujawsko-pomorskim już w roku 2014 istniało 43 uniwersytety

¹ A. Kamiński, *Studia i szkice pedagogiczne*, PWN, Warszawa 1978, s. 359.

² R.D. Hill, *Pozytywne starzenie się*, Laurum, Warszawa 2010, s. 38.

³ J. Halicki, *Pomyślne starzenie jako jedna z kluczowych kategorii późnej dorosłości*, [w:] E. Dubas (red.), *Człowiek dorosły istotą (nie)znaną?*, Wyd. Naukowe Novum, Łódź – Płock 2005, s. 165–173.

⁴ R. Brzezińska, *Aktywny wiek senioralny. Z badań nad działalnością Kujawsko-Dobrzyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistycznej we Włocławku, Włocławek 2014, s. 58.

⁵ Wypowiedź Wiesławy Borczyk, prezesa Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku w audycji „Sygnały dnia”, prowadzący: Krzysztof Grzesiowski, data i godzina emisji: 30.03.2015, 8.20.

trzeciego wieku⁶. Wyniki moich badań wskazują, że obecnie działa ich ponad 60 (wśród nich dużą liczbę stanowią filie uczelni wyższych czy instytucji kultury). Jednak niemal w każdym miesiącu powstają nowe placówki, dlatego trudno jest dokładnie określić ich liczbę.

2. Założenia metodologiczne badań własnych

W 2016 roku Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku była pomysłodawcą i organizatorem I Kujawsko-Pomorskiego Forum Seniorów. Na potrzeby Forum przeprowadziłam, jako jeden z jego współorganizatorów, badania wśród uniwersytetów trzeciego wieku z województwa kujawsko-pomorskiego. Ich celem była diagnoza sytuacji kujawsko-pomorskich UTW, poznanie ich oferty programowej oraz efektów działalności.

Badania przeprowadzono w okresie od stycznia do maja 2016 roku. Metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z techniką ankiety. Na potrzeby badań skonstruowano kwestionariusz ankiety, który został wysłany do uniwersytetów trzeciego wieku w województwie kujawsko-pomorskim. Ostatecznie w badaniach ankietowych wzięło udział 29 placówek uczestniczących w Forum. Liczba ta stanowi próbę reprezentatywną uniwersytetów działających w województwie.

3. Analiza wyników badań

Jedno z pytań sondażowych dotyczyło roku założenia UTW (tabela 1).

Tabela 1. Rok założenia uniwersytetu trzeciego wieku (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	1988 rok	1
2.	2000 rok	1
3.	2005 rok	1
4.	2006 rok	2
5.	2007 rok	4
6.	2008 rok	2
7.	2009 rok	1
8.	2010 rok	3
9.	2011 rok	4
10.	2012 rok	3
11.	2013 rok	3
12.	2014 rok	2
13.	2015 rok	2
	RAZEM	29

Źródło: wyniki badań własnych

⁶ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, *Uczenie się przez całe życie – możliwości nauki dla seniorów*, ROPS, Toruń 2015, s. 7.

Najstarszym spośród badanych jest Toruński Uniwersytet Trzeciego Wieku, który powstał 16 listopada 1988 roku w Toruniu i działa nieprzerwanie od 29 lat. Zaraz po nim plasuje się Akademia Seniorów w Grudziądzu, założona w 2000 roku. Najmłodsze uniwersytety zostały utworzone w 2015 roku: w listopadzie oddział Kujawsko-Dobrzyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Izbicy Kujawskiej, pod patronatem Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, a w grudniu Medyczny Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej we Włocławku.

W sondażu zapytano także o podmiot, który był założycielem uniwersytetu (tabela 2).

Tabela 2. Założyciel UTW (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	Uczelnia wyższa	15
2.	Uczelnia wyższa i samorząd	4
3.	Osoby fizyczne	4
4.	Stowarzyszenie / Fundacja	2
5.	Dom Kultury	2
6.	Samorząd	2
	RAZEM	29

Źródło: wyniki badań własnych

Jak widać, zdecydowana większość, bo aż 15 badanych UTW, zostało założonych przez uczelnie wyższe, a w czterech przypadkach placówkę zakładała uczelnia wraz z samorządem.

Badane placówki działają w różnych formach prawno-organizacyjnych (tabela 3).

Tabela 3. Status prawno-organizacyjny UTW (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	Samodzielne stowarzyszenie / fundacja	6
2.	Filia innego UTW	5
3.	W ramach uczelni wyższej	11
4.	Jako stowarzyszenie pod patronatem uczelni wyższej	4
5.	W ramach Centrum / Ośrodka Kultury	3
	RAZEM	29

Źródło: wyniki badań własnych.

Większość z nich zgromadzona jest w sekcjach działających przy uczelniach lub instytucjach kultury. Inne tworzą stowarzyszenia, zgodnie z ustawą prawną o stowarzyszeniach z 7 kwietnia 1989 roku⁷. Uniwersytety działające przy uczel-

⁷ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 1989 Nr. 20, poz. 104, tekst jednolity: Dz. U. 2011 Nr 79, pozycja 855).

niach z reguły tam mają swoją siedzibę, a także wykorzystują kadrę naukową do prowadzenia wykładów i innych zajęć, która przeważnie wykonuje to społecznie, w ramach obowiązków dydaktycznych. Jest to niewątpliwie korzystny układ, gdyż sprzyja utrzymaniu wysokiego poziomu naukowego prowadzonych zajęć oraz ich różnorodności.

Placówki działające jako stowarzyszenia mają zdecydowanie trudniejszą drogę, aby rozpocząć funkcjonowanie. Po zarejestrowaniu uzyskują osobowość prawną, a następnie same muszą ubiegać się o organizację pomieszczeń i pozyskiwać sponsorów dla prowadzenia działalności.

W kontekście statusu prawno-organizacyjnego zbadano, czy poszczególne UTW posiadają oddziały w innych miejscowościach.

Największą liczbą oddziałów w województwie może się pochwalić Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, która stworzyła 37 filii działających w regionie, z czego 27 działa w województwie kujawsko-pomorskim. Liczba otwieranych filii stale się zwiększa.

Z kolei Kujawska Szkoła Wyższa we Włocławku utworzyła w 2009 roku Kujawsko-Dobrzyński Uniwersytet Trzeciego Wieku, do którego zaczęło kolejno dołączać 10 oddziałów. Obecnie część z nich działa jako samodzielne stowarzyszenia, zachowując jednak patronat uczelni (Włocławek, Ciechocinek, Lipno, Rypin).

Pozostałe badane UTW nie posiadają oddziałów, z wyjątkiem uniwersytetu w Barcinie, który otworzył filię w Piechcinie z liczbą 30 słuchaczy.

Istotną cechą różnicującą badane uniwersytety jest liczba uczestników (tabela 4).

Tabela 4. Liczba słuchaczy UTW (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	poniżej 30	3
2.	30–49	7
3.	50–69	4
4.	70–99	5
5.	100–199	4
6.	200–300	4
7.	powyżej 300	2
	RAZEM	29

Źródło: wyniki badań własnych.

W zajęciach UTW bierze udział od kilkunastu do ponad 1300 osób. Największą liczbę słuchaczy gromadzi Toruński Uniwersytet Trzeciego Wieku, do którego uczęszcza 1315 słuchaczy. Na drugim miejscu plasuje się Włocławki Uniwersytet Trzeciego Wieku, skupiając 374 słuchaczy. Najmniej licznym jest UTW w Kowalewie Pomorskim, gromadzący 17 seniorów.

Jak wynika z badań, dominują placówki niewielkie, liczące od 30 do 50 słuchaczy, a na drugim miejscu znajdują się takie, które zrzeszają między 70 a 99 osób.

Ogólna liczba słuchaczy w badanych uniwersytetach to 4016 osób.

Niezbędne dla funkcjonowania placówki są finanse, które badane uniwersytety starają się pozyskać z różnych źródeł (tabela 5).

Tabela 5. Źródła finansowania UTW (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	Składki członkowskie	9
2.	Składki członkowskie i dofinansowanie z samorządu	13
3.	Składki członkowskie i dofinansowanie uczelni	5
4.	Składki członkowskie i darowizny	1
5.	Dotacje uzyskane w drodze otwartych konkursów	1
	RAZEM	29

Źródło: wyniki badań własnych.

Zdecydowana większość placówek utrzymuje się ze składek słuchaczy albo czesnego opłacanego raz w semestrze, choć jak widać w 13 uniwersytetach pomagają samorządy. Niemniej dla osób o niskich emeryturach składka stanowi często duże obciążenie finansowe.

Uniwersytety trzeciego wieku przyjmują różne formy swojej działalności, które sprzyjają rozwojowi aktywności słuchaczy (tabela 6).

Tabela 6. Najważniejsze formy działalności UTW (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba odpowiedzi
1.	Wykłady	29
2.	Zajęcia w sekcjach zainteresowań	25
3.	Kursy zainteresowań	26
4.	Wycieczki krajowe i zagraniczne	20
5.	Wyjazdy do instytucji kultury	18
6.	Imprezy towarzyskie, integracyjne	18
7.	Udział w konferencjach i seminariach	12
8.	Wolontariat	8
9.	Udział w projektach	5
10.	Inne	6

Badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, dlatego dane nie bilansują się.

Źródło: wyniki badań własnych.

Dla wszystkich badanych uniwersytetów podstawową formą działalności są wykłady. Są to teoretyczne formy studyjne, które dostarczają seniorom wiedzy z różnych dziedzin, m.in. medycyny, medycyny niekonwencjonalnej, prawa,

ekonomii, pedagogiki, psychologii, historii, geografii, religii, socjologii, ekologii, fizyki, astronomii i innych. Wykłady prowadzone są często przez pracowników uczelni, zwłaszcza tych związanych z UTW, jak i osoby z zewnątrz, nierzadko autorytety naukowe. Uniwersytety wykorzystują też potencjał, wiedzę i doświadczenie swoich słuchaczy, dlatego niektóre wykłady w ciągu roku prowadzą seniorzy zrzeszeni w placówce.

W większości UTW zajęcia odbywają się co 2 tygodnie, stąd liczba wykładów ogranicza się do 6–10 w ciągu semestru. Są jednak takie placówki, które mogą pochwalić się większą liczbą. Należą do nich: Toruński UTW (24), Włocławski UTW (16) i Włocławski Uniwersytet Seniora (16). Z kolei placówki z małą liczbą wykładów są młodymi instytucjami, które dopiero przechodzą fazę organizacji.

Pośród badanych uniwersytetów jedynie 4 placówki nie posiadają sekcji zainteresowań. Pozostałe mogą pochwalić się dużą liczbą i szerokim zakresem tematycznym zajęć praktycznych organizowanych w kołach / sekcjach zainteresowań.

Tabela 7. Sekcje zainteresowań / koła działające przy UTW (N=25)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba odpowiedzi
1.	Sekcje sportowe, w tym:	
	a) gimnastyka, ćw. ogólnorozwojowe	19
	b) basen, aqua aerobic	11
	c) nordic walking	9
	d) rowerowe	5
	e) gry sportowe w terenie	2
	f) siłownia	1
2.	Rękodzieło/robótka ręczne	15
3.	Koło komputerowe	11
4.	Koło plastyczne	11
5.	Gry umysłowe	11
6.	Koło turystyczne	8
7.	Zespół muzyczny/ chór	6
8.	Koło teatralne/kabaret	6
9.	Klub dyskusyjny	5
10.	Koło kulinarne	4
11.	Koło taneczne	5
12.	Koło fotograficzne	3
13.	Koło literackie/poetyckie	3
14.	Inne	9

Badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, dlatego dane nie bilansują się.

Źródło: wyniki badań własnych.

Na czoło wysuwa się aktywność sportowa, do której placówki przywiązują dużą wagę. Spośród badanych 19 uniwersytetów zadeklarowało istnienie rozmaitych sekcji sportowych. Wiele z nich posiada po kilka różnych kół związanych

z aktywnością sportową. Wśród nich rekordzistą jest Uniwersytet dla Aktywnych w Ciechocinku, który posiada aż 7 sekcji sportowych, a zaraz po nim plasuje się Włocławki Uniwersytet Seniora, UTW w Sępólnie i Toruński UTW z 5 sekcjami. Aż 19 UTW zadeklarowało prowadzenie gimnastyki i ćwiczeń ogólnorozwojowych. Wśród nich znajdują się: ćwiczenia w sali gimnastycznej, aerobik, pilates, callanetics, ale także oryginalne sekcje sportowe jak hula-hoop (w Ciechocinku), ćwiczenia chi kung (w Sępólnie) czy tai chi (w Dobrczu). Jedenaście uniwersytetów prowadzi na basenie zajęcia sportowe typu nauka pływania, aqua aerobic. Dziewięć UTW posiada w ofercie nordic walking, a uniwersytet w Barcinie i uniwersytet w Wąbrzeźnie realizują zajęcia w tym zakresie codziennie. Pięć uniwersytetów posiada sekcję rowerową, ale zajęcia odbywają się sezonowo wiosną i latem. Dwa UTW prowadzą gry sportowe w terenie. Chodzi o gry na boisku Orlik (UTW w Sępólnie) i petankę (UdA w Ciechocinku), w zakresie której organizowane są także konkursy. Tylko 1 placówka korzysta z siłowni. Jest to Włocławski Uniwersytet Seniora, który dzięki prowadzeniu swojej działalności w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku może korzystać z wyposażenia uczelni. W bieżącym roku przy uczelni zostało otwarte Centrum Rehabilitacji, dzięki któremu seniorzy mogą także korzystać z zabiegów rehabilitacyjnych.

Łącznie przy badanych UTW działa 47 sekcji sportowych. Niektóre z nich myślą o powiększeniu oferty w tym zakresie, a młode uniwersytety są w trakcie organizacji takich zajęć.

Kolejną sekcję zainteresowań stanowią zajęcia pod nazwą „rękodzieło” lub „robotki ręczne”, które skupiają słuchaczy o wyjątkowych zdolnościach manualnych, parających się szydełkowaniem, szyciem, dzierganiem, wyszywaniem, zdobnictwem czy wytwarzaniem przedmiotów o charakterze świątecznym. Wśród badanych istnieją 2 koła haftu (UTW w Pakości i Radziejowie), a także koło „papierowa wiklina” (UTW w Radziejowie). Wszystkie te sekcje biorą udział w wystawach, konkursach, często też uświetniają swoimi wyrobami niektóre uroczystości.

Koło informatyczne istnieje w 11 uniwersytetach. W jego ramach seniorzy – często na kilku poziomach zaawansowania – mogą poznawać tajniki pracy z komputerem.

Również 11 UTW deklaruje istnienie koła plastycznego lub artystycznego, które przyjmuje różne formy: rysunku, malarstwa, filcowania, a nawet jedna z placówek zajmuje się witrażownictwem (Włocławski Uniwersytet Seniora). Od 2012 roku Toruński UTW jest organizatorem corocznej edycji konkursu plastycznego pod nazwą „Kolorowy Trzeci Wiek”, w którym prezentują się twórcy z całego województwa i regionu.

Na badanych uniwersytetach istnieje 11 sekcji związanych z grami umysłowymi. Należą do nich głównie brydż, ale także kanasta, szachy, scrabble. Słuchacze biorą udział w turniejach gier umysłowych.

Koło turystyczne istnieje na 8 UTW. Zajmuje się przede wszystkim organizacją wycieczek – zarówno krajowych, jak i zagranicznych, a także wyjazdów na imprezy kulturalne (kino, teatr, opera).

Sześć placówek posiada własne zespoły muzyczne lub chóralskie. Podobne formy aktywności przejawia 6 uniwersytetów posiadających własne koła teatralne, kabarety, zespoły fotograficzne czy malarstwo artystyczne. Te 12 placówek posiada zespoły artystyczne, które uczestniczą w licznych festiwalach, konkursach muzycznych, zdobywając czołowe miejsca, ale także uświetniają swoimi występami czy wystawami uroczystości zarówno wewnętrzne, jak i lokalne, powiatowe czy wojewódzkie.

Klub dyskusyjny działający w 5 UTW organizuje głównie spotkania, które mają na celu rozmowę i podzielenie się własnymi refleksjami nad ostatnio przeczytaną książką czy obejrzanym filmem bądź spektaklem. Niekiedy grupy te planują zorganizowane wyjścia do instytucji kultury, aby potem podyskutować o danym wydarzeniu.

Koła kulinarne działające przy 4 uniwersytetach wymieniają się przepisami i przygotowują eksperymentalne potrawy. Nieraz też szykują poczęstunek na zorganizowane spotkanie towarzyskie.

Cztery UTW prowadzą koło taneczne, w tym jeden z nich – taniec solo (Włocławski Uniwersytet Seniora), a 2 inne – zumbę (UTW w Rypinie i Uda w Ciechocinku).

Warto też wspomnieć o kołach literackich, które działają przy 3 uniwersytetach. Włączają się one często w uświetnianie imprez, np. poprzez recytację wierszy. Koło działające przy Uniwersytecie dla Aktywnych w Ciechocinku co roku organizuje konkurs poetycki na napisanie wiersza o tematyce związanej z Ciechocinkiem i okolicą. W Rypinie z kolei istnieje Klub Interesującej Książki.

Przy 3 uniwersytetach działa koło fotograficzne. Szczególną aktywnością w tym zakresie może pochwalić się UTW w Aleksandrowie Kujawskim, który oprócz licznych wernisaży fotografii organizuje coroczne konkursy fotograficzne, w których biorą udział instytucje z całego województwa.

Na badanych uniwersytetach działają także inne sekcje: rehabilitacyjna (Toruński UTW), origami (Włocławski UTW), zdrowia (Uda w Ciechocinku), historyczna (UTW w Sępólnie), ekologiczna (UTW w Izbicy Kujawskiej), koło psychologiczne (UTW w Sępólnie), „pogaduchy” (Włocławski Uniwersytet Seniora), Klub Kobiet (UTW w Aleksandrowie Kujawskim), Klub Aktywnych Kobiet (UTW w Wąbrzeźnie).

Zajęcia w sekcjach, wymagające aktywnego uczestnictwa, najczęściej odbywają się 1 lub 2 razy w tygodniu i trwają 2 godziny dydaktyczne, z wyjątkiem Włocławskiego UTW, który deklaruje organizację niemal wszystkich zajęć raz w miesiącu.

Jedną z głównych form działań UTW jest prowadzenie kursów. Przede wszystkim dotyczą one lektoratów, które istnieją na 13 uniwersytetach. Prowadzone są głównie zajęcia z języka angielskiego, ale także niemieckiego i rosyjskiego. Niektóre placówki posiadają kilka grup językowych w zależności od stopnia zaawansowania. Ponadto na 11 UTW odbywają się kursy komputerowe, które najczęściej trwają przez cały rok akademicki i przyjmują postać sekcji zainteresowań. Dodatkowo organizuje się także kursy wizażu i stylizacji (UTW w Osielsku), kurs wolontariatu i pierwszej pomocy (UdA w Ciechocinku), kurs zdobienia kapeluszy (UTW w Dobrczu i Karolewie), kurs gimnastyczny (UTW w Izbicy Kujawskiej).

Dużą rolę w życiu seniorów odgrywa organizacja wycieczek zarówno krajowych, jak i zagranicznych, które organizuje 20 uniwersytetów oraz wyjścia i wyjazdy do teatru, opery, kina, na koncerty organizowane w 18 placówkach. Każdy wyjazd cieszy się dużą popularnością. Dla wielu seniorów jest to możliwość uczestniczenia w wyjazdach do miejsc, w których wcześniej nie mieli okazji być z różnych względów, również finansowych.

Dwanaście UTW zadeklarowało organizację spotkań towarzyskich, najczęściej związanych ze zbliżającymi się świętami czy wewnętrznymi uroczystościami danej placówki. Są one przede wszystkim znakomitą formą integracji seniorów i zagospodarowaniem ich wolnego czasu. Do najciekawszych imprez można zaliczyć „przemarsze kapeluszone” w Bydgoszczy (UTW w Dobrczu, Karolewie, Osielsku), wybory Super Seniora Roku (UTW w Pakości) i Złotego Seniora Roku (Włocławski Uniwersytet Seniora), cykliczne spotkania dla innych UTW lub lokalnej ludności, np. „Z biegiem Wisły” (UTW w Dobrzyniu nad Wisłą) czy złoty fitness i pikniki tematyczne (UTW Ziemi Mogileńskiej).

Udział w konferencjach i seminariach deklaruje 12 UTW. Jest to znakomita forma promocji placówki, a także możliwości zdobycia doświadczenia, informacji i różnych kontaktów, które mogą przydać się w działaniach uniwersytetu.

Osiem uniwersytetów zajmuje się wolontariatem. Wolontariusze pracują z dziećmi ze świetlic socjoterapeutycznych, pomagając im w nauce i wyrównywaniu braków programowych, prowadzą dla nich zajęcia językowe, komputerowe, muzyczno-wokalne. Podejmują akcje pomocy rodzinom w trudnej sytuacji materialnej (np. z ogólnopolskiego projektu „Szlachetna paczka” – Ciechocinek, Sollec Kujawski), prowadzą zajęcia w szkołach o charakterze profilaktycznym („Stop agresji i przemocy w szkole” – Ciechocinek), zbierają datki na cele rehabilitacyjne dla ciężko chorych dzieci, wspierają akcje pomocy światu („Podaruj swoje niepotrzebne okulary do czytania ubogim mieszkańcom Afryki” – Ciechocinek, Kowalewo Pomorskie) i wiele innych.

Pięć UTW bierze udział w licznych projektach – unijnych lub organizowanych przez samorządy i fundacje. Jest to znakomita okazja do zdobycia środków finansowych na dalszą działalność, a także do uatrakcyjnienia zajęć dla słucha-

czy poprzez włączanie ich w działania projektowe. Szczególną aktywnością w tej dziedzinie wyróżnia się Włocławski Uniwersytet Seniora, który dzięki współpracy z Kujawską Szkołą Wyższą tylko w roku akademickim 2015/16 brał udział w 10 projektach organizowanych przez Fundację „Anwil dla Włocławka”, Urząd Miasta Włocławka oraz Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Łącznie z tych projektów skorzystało 246 seniorów. W obecnym roku akademickim 2016/17 placówka realizuje projekty na kwotę przeszło 75 tysięcy zł.

Wśród opcji „inne” pojawiła się organizacja konferencji, którą prowadzą 3 uniwersytety: Toruński UTW, Włocławski UTW oraz UTW przy Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy.

Podkreślono też działalność publikacyjną, a w szczególności: wydawanie cyklicznie pisma „Trzecia Młodość” przez Toruński UTW, wydanie monografii dotyczącej form działalności prowadzonych w placówce przez UTW w Barcinie, wydanie książki oraz licznych artykułów dotyczących problemów wieku senioralnego, publikowanych w czasopismach naukowych przez Włocławski Uniwersytet Seniora.

Należy też wspomnieć, że dwa uniwersytety zostały przez władze samorządowe docenione za swoją aktywną działalność. Jest to Toruński UTW, który na 25-lecie swojej działalności został odznaczony Medalem „Unitas Durat Palatinatus Cuiavianio-Pomeraniensis” przez marszałka województwa oraz Medalem „Thorunium” przez prezydenta miasta Torunia, natomiast placówka w Wąbrzeźnie otrzymała nagrodę burmistrza Wąbrzeźna w kategorii „Aktywna organizacja”.

Badane uniwersytety zapytano także o najważniejsze problemy związane z rzeczywistością wieku senioralnego (tabela 8).

Tabela 8. Aktualne problemy wieku senioralnego dostrzegane przez słuchaczy (N=29)

L.p.	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	Problemy materialne	12
2.	Samotność	11
3.	Problemy zdrowotne	10
4.	Brak właściwej opieki medycznej	6
5.	Potrzeba kontaktu z innymi, integracji	5
6.	Zwalczanie stereotypów związanych z ludźmi starszymi	4
7.	Brak poczucia bezpieczeństwa	3
8.	Większa aktywizacja seniorów do udziału w życiu społecznym	3
9.	Inne	5

Badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, dlatego dane nie bilansują się.

Źródło: wyniki badań własnych.

Na czoło problemów wysuwa się sytuacja materialna ludzi starszych, podkreślana przez 12 placówek. Nie jest to niczym zaskakującym, bowiem według badań CBOS z 2010 i 2012 roku wynika, że tylko 30% emerytów jest zadowolona ze swoich dochodów⁸.

Jedenaście UTW zwraca uwagę na samotność jako częsty problem ludzi starszych. Jego przyczyną może być śmierć współmałżonka czy innych osób z bliskiego otoczenia, a także zerwanie więzi rodzinnych. Wcześniejsze badania prowadzone przeze mnie wśród seniorów z wykorzystaniem biografii edukacyjnej wykazały, że często skarżą się oni na poczucie osamotnienia, wskazując na „syndrom pustego gniazda”, kiedy dzieci usamodzielniają się i odejdą z domu⁹. Wiąże się z tym potrzeba kontaktu z innymi, potrzeba integracji.

Kolejny problem, podkreślony przez 10 placówek, to stan zdrowia. Jest jednym z najważniejszych czynników warunkujących jakąkolwiek aktywność życiową, która także ma niebagatelne znaczenie dla postrzegania własnego życia w kontekście następnego jego okresu, jakim jest starość.

Z tym problemem wiąże się brak właściwej opieki medycznej, podkreślany przez 6 placówek. Wśród 91 sklasyfikowanych państw na świecie Polska zajmuje 62. miejsce, a wśród krajów Unii Europejskiej jest na 87. miejscu pod względem jakości opieki zdrowotnej¹⁰.

Placówki wymieniają też problemy natury społecznej: złe traktowanie ludzi starszych, brak poczucia bezpieczeństwa czy potrzeba większej aktywizacji seniorów. Natomiast wśród opcji „inne” pojawiła się potrzeba uzupełniania wiedzy, przywołana przez 2 instytucje, brak poczucia bycia potrzebnym, bariery architektoniczne oraz brak miejsc integracji dla seniorów.

Ostatnie pytanie dotyczyło przyszłości uniwersytetów trzeciego wieku. Zapytano badanych, w jakim kierunku powinien zmierzać ich rozwój (tabela 9).

Poszerzenie oferty programowej, które deklaruje 7 placówek, jest istotną sprawą w rozwoju UTW. Placówki chcą bowiem zapewnić słuchaczom zaspokojenie ich oczekiwań w zakresie zainteresowań czy rozwijania umiejętności, a także chcą, aby działania były na tyle atrakcyjne, że przyciągną i zaktywizują większą liczbę seniorów. Tyle samo UTW deklaruje zwiększenie liczby działań integrujących, podejmowanych w celu sprawienia, iż instytucje te staną się miejscem nie

⁸ Por. raporty CBOS: *Spędzanie czasu na emeryturze*, Warszawa 2012 (próba badawcza 1013 osób) i *Obraz typowego Polaka w starszym wieku*, Warszawa 2010 (próba badawcza 1022 osoby), www.cbos.pl [dostęp: 23.08.2014].

⁹ R. Brzezińska, *Akomodacja życiowa seniorów- słuchaczy Kujawsko-Dobrzyńskiego Uniwersyte- tu Trzeciego Wieku*, Zeszyty Naukowe WSHE, tom XXXVIII, Włocławek 2014. s. 99.

¹⁰ R. Jolly, *Raport GlobalAge Watch Index2013*, [dostęp: 08.09.2014].

tylko edukacji, ale i tworzenia przyjaznej przestrzeni, także jako miejsce spotkań międzypokoleniowych czy wzajemnej samopomocy.

Tabela 9. Przyszłość UTW, kierunki rozwoju (N=27)

	Kategoria odpowiedzi	Liczba UTW
1.	Poszerzanie oferty programowej	7
2.	Więcej działań integrujących seniorów	7
3.	Wzmocnienie rangi	6
4.	Dalsza aktywizacja seniorów	6
5.	Dofinansowanie działalności	4
6.	Inne	8

Badani mieli możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, dlatego dane nie bilansują się.

Źródło: wyniki badań własnych.

Z kolei wzmocnienie rangi UTW sześć placówek widzi poprzez promocję uniwersytetów, tworzenie rad senioralnych zajmujących się problemami ludzi starszych, polepszenie warunków lokalowych działalności UTW, a także rozszerzenie działań w kierunku nadążania za współczesnością.

Zdaniem 6 placówek dalsza aktywizacja seniorów polegać ma na wykorzystaniu kapitału w postaci ich doświadczenia i umiejętności oraz wypełnienia luki zawodowej.

O dofinansowaniu UTW piszą tylko 4 placówki, choć problem wydaje się być poważny. Jak wykazały powyżej badania, wiele uniwersytetów nie otrzymuje żadnych dotacji na swoją działalność, utrzymując się tylko ze składek swoich członków. Państwo powinno wspierać te instytucje w postaci choćby niewielkich dotacji na prowadzenie działalności, aby mogły one pełniej aktywizować swoich słuchaczy do dalszego funkcjonowania w społeczeństwie.

Wśród opcji „inne” pojawiły się pojedyncze propozycje, aby: zwiększać liczbę UTW i liczebność słuchaczy, prowadzić współpracę z innymi UTW, nie pozwolić na upolitycznienie uniwersytetów, wprowadzić profilaktykę zdrowotną, ale także opcja, że każdy z UTW będzie miał w przyszłości zadania, które będą jego ideą przewodnią (specjalnością), szczególnie realizowaną w toku swojej działalności.

Zakończenie

Wyniki badań wskazują na fakt, że uniwersytety trzeciego wieku działające w województwie kujawsko-pomorskim dobrze spełniają powszechnie stawiane przed nimi zadania w realizacji potrzeb swoich słuchaczy i stwarzają seniorom możliwość zaspokojenia ich potrzeb, nie tylko edukacyjnych.

Dało się zauważyć, że choć nieśmiało, ale zaczynają powstawać instytucje o charakterze specjalizacyjnym, uwzględniające szczególne potrzeby i zainteresowania w danej dziedzinie. Przykładem jest Medyczny Uniwersytet Trzeciego Wieku we Włocławku, który chociaż oferuje swoim słuchaczom zajęcia z różnych obszarów nauki, to jednak przede wszystkim uwzględnia profil prozdrowotny swoich oddziaływań, co uzewnętrznia się w doborze tematyki wykładów, organizacji sekcji medycznych czy zwiększonej liczbie działań o charakterze sportowo-zdrowotnym.

Nie da się jednak ukryć, że państwo, jak również jednostki samorządu terytorialnego, powinny partycypować w działaniach na rzecz dalszego rozwoju tych instytucji, również pod względem finansowym, gdyż jak wykazały badania, uniwersytety utrzymują się głównie ze składek swoich słuchaczy. Przy niskich emeryturach seniorów jest to znaczny wydatek, który wyklucza osoby o niższych dochodach w uczestnictwie w niektórych formach działalności (np. wycieczki, kino, teatr). Potrzebne są zatem regulacje prawne, które dostrzegłyby UTW jako instytucje wspierające i aktywizujące ludzi starszych.

Niniejsza publikacja ma stanowić zachętę dla innych seniorów, spoza UTW, będących na etapie poszukiwania swojego miejsca w nowej, emerytalnej rzeczywistości. Chodzi o uzmysłowienie im, że dzisiejszy świat z jego rozwojem cywilizacyjnym i wydłużeniem okresu starości, wymusza niejako inny styl życia, nastawiony na aktywność i twórcze działanie.

Wyniki powyższych badań mogą także służyć promocji uniwersytetów trzeciego wieku jako instytucji wspierających inicjatywy ludzi starszych.

BIBLIOGRAFIA

- Brzezińska R., *Aktywny wiek senioralny. Z badań nad działalnością Kujawsko-Dobrzyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku we Włocławku*, Wydawnictwo WSHE, Włocławek 2014.
- Brzezińska R., *Akomodacja życiowa seniorów – słuchaczy Kujawsko-Dobrzyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, „Zeszyty Naukowe WSHE”, tom XXXVIII, Włocławek 2014.
- Halicki J., *Pomyślnie starzenie jako jedna z kluczowych kategorii późnej dorosłości*, [w:] E. Dubas (red.), *Człowiek dorosły istota (nie)znana?*, Wydaw. Naukowe Novum, Łódź – Płock 2005.
- Hill R.D., *Pozytywne starzenie się*, Laurum, Warszawa 2010.
- Kamiński A. (red.), *Studia i szkice pedagogiczne*, PWN, Warszawa 1978.
- Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej, *Uczenie się przez całe życie – możliwości nauki dla seniorów*, Toruń 2015.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 1989 Nr. 20, poz. 104, tekst jednolity: Dz. U. 2001 Nr 79, poz. 855).

Netografia

CBOS, *Obraz typowego Polaka w starszym wieku*, Warszawa 2010, www.cbos.pl [dostęp 23.08.2014].

CBOS, *Spędzanie czasu na emeryturze*, Warszawa 2012, www.cbos.pl [dostęp 23.08.2014].

Jolly R., *Raport GlobalAge Watch Index*, 2013 [dostęp: 08.09.2014].